

Світять, як зорі, світять могили!

По цілому світі святкують річницю української революції. При цій нагоді, свідомо або й неусвідомлено, починають забронзовувати моменти, які є між собою несполучні, як вогонь з водою, моменти, які один одного виключають, як революція й еволюція, самостійність і автономія, ідеали нації й інтереси одного класу, національна свідомість і соціальний індивідуалізм, власні сили й інтервенція ззовні, передрішення і неперед-рішення.

На мою скромну думку, молодь двадцять років тому була щасливіша від молоді сучасної. Бо та молодь мала тоді справу з виразною і неприхованою ментальністю двох поколінь. Тоді слово "так" означало тільки так, а "ні" — тільки ні; "ніби так, ніби ні" тоді не існувало. Сьогодні, в річницю великих подій на Україні, маємо вже діло з ментальністю трьох поколінь, що для сучасної молоді генерації становить чималу трудність. З двох можливостей завжди легше вибрати одну; коли ж появляється в нашому житті на чужині третя можливість, оте нелогічне "терціум датур", це перешкоджає у виборі, зокрема такому чіткому як у 1918, 1938, а що ж і говорити про 1958, окутаний у мряковиння невідомого.

А тому не тільки для традиційного відзначення історичних дат варто глибоко застановлятися над минулим, бо найбільш неспірною вчителькою життя є історія. Але тієї історії не вільно тоді прикрашувати і не вільно пропускати з неї немилих сторінок, як це часто роблять читачі з слабкими нервами. Чи будуть це ювілейні чи щорічні святкування, а гіркій правді треба мужньо дивитися у вічі, з почуттям історичної відповідальності перед прийдешнім.

В році 1918 справа вибору для української молоді була найбільш простою — на звалищах імперії Романових клекотіла революція, на просторах від Білого до Чорного моря поставав новий світ. Той світ чи та революція ввижалися для декого "універсальними". Може, тому на

сторожі прав українського народу стали аж чотири універсали, але не було на їх захист навіть чотирьох дивізій, щоб не сказати, що Україна з моментом червоної навали з півночі була сливе безборонною. Універсальність розуміла молодь інакше; може, тому, що її власні й невластні батьки любили і ще люблять називати її "нерозумною", або принаймі непрактичною. У молоді, тоді, тепер і в майбутньому, серед тубільних вартостей завжди на першому місці стояла і стоятиме власна нація, її добро, честь і слава; а весь світ, планета чи навіть континенти будуть предметом пригодницьких мрій, і тільки всього.

Не диво, що та молодь, зорганізована в Студентському курені, в момент, коли червоні полчища з Москви переступили північно-східний кордон, самопосвятно вирушила на брань, щоб захистити Київ, якому рівночасно загрожував ворог зсередини — національно чуже і українській державності вороже робітництво, яке в боях за "Арсенал" абсорбувало нечисленні українські частини золотoverхої столиці.

Молодь, що згодом набула безсмертної слави під Крутами, збагнула вже на світанку нового етапу державності, що Україні вирішується, бути чи не бути, а тому, як каже співець крутянською бою, "книжки змінила на гранати... щоб... з огню творити славний час, бо настав вже час ВСЕ УКРАЇНИ В ДАР ПРИНЕСТИ!"...

Бій, який розгорівся під Крутами, не має рівного в історії! Проти чотирьох тисяч досвідчених у боях солдатів і матросів, ведених Муравйовим, стало до боротьби 600 українських вояків — 40 гайдамаків, 250 стрільців і 300 юнаків, причому на кожного вояка української армії припадало по 40 набоїв, тоді як ворог мав необмежений запас амуніції, артилерію і опанцирені поїзди.

Бій під Крутами часто прирівнюють до бою під Термопілами. Подібностей для такого порівняння є тільки дві: приблизно однакова цифра оборонців і наявність у таборі наїзника зрадника-ренегата, яким серед персів був Ефіалт, а серед більшовиків Юрко Коцюбинський, син відомого письменника.

Зате різниці є дуже великі. Коли під Термопілами 300 бездоганно вишколених вояків боронило непрохідний гірський просмик, тоді під Крутами на широкому полі довелось боронити залізничний вузол гімназійній та університетській молоді, яка мала за собою лише короткотривалий вишкіл.

Здавалося б, що висилка незаправленого в боях Студентського куреня на такий загрожений відтинок була мілітарним абсурдом. Не диво, що раніше крутянських воїнів називано лицарями абсурду. Та цей "абсурдний" бій невеличкої горстки проти цілої орди мав для дальшого ходу української революції, в її національно-державному аспекті, епохальне значення. По-перше, він дав загроженію столиці короткотривалу передишку і час на ліквідацію одного з фронтів (Берестейський мир). А по-друге і найважливіше, він став українською національною Голгофою, від якої струснулося сумління всіх прошарків населення України. Отже, з прикрої і болючої мілітарної поразки Крути стали джерелом національної непереможності, давши приклад самопосягати на жертвеннику нації.

Це не є випадок, що, з поворотом українського уряду до Києва, 19 березня 1918 року відбувся державним коштом похорон 28 Крутян на Аскольдовому кладовищі. Коли сумний похід спинився перед Педагогічним музеєм, тоді Голова Центральної Ради перервав її засідання і закликав членів Ради взяти участь у жалібних проводах. Професор Грушевський, між іншим, сказав тоді: "Стримайте ваші сльози, які котяться. Ці юнаки поклали свої голови за визволення Вітчизни, і Вітчизна збереже про них вдячну пам'ять на віки вічні!"

Відома українська діячка Старицька-Черняхівська написала в столичній пресі, у своїй статті, пропам'ятні слова: "Для нас ця могила лишиться на віки полум'ям віри, вона дала нам незабутнє минуле. Це буде ДРУГА СВЯТА МОГИЛА НАД ДНІПРОМ. В хвилині одчаю, в хвилині занепаду, в хвилині знесилля будуть приходити до неї старі й малі, щоб відживитись тим святим вогнем ентузіазму, який палитиме тут і під камінним хрестом. Діти України, — це ваша могила, вона буде тим

дзвоном, що взиває живих, не дасть вам спинитись, не дасть забути. Цей день стане днем усієї шкільної молоді України. Від року до року сюди будуть приходити, тут будуть молитися, тут будуть складати братську присягу ті, що матимуть переступити поріг життя. І коли життя зітре з пам'яті сучасника ці дорогі обличчя наших братів, коли прийдуть нові люди... вони пам'ятатимуть, що тут лежать ті, які віддали все, що мали, молодість, щастя й життя за волю України.

Будьте певні, дорогі, незабутні герої, — ваша смерть не згинула марно! Чуєте?! Вона живе і житиме довіку, вільна самостійна Україна!

Воістину герої Крутів будуть в сучасному й майбутньому тим великим прикладом, який ставитиметься українському юнакові за плугом, за станком, у школі й у війську: бути здібним до все-жертви без решти!

Вони будуть дороговказом для всіх у повненні своїх обов'язків супроти нації і держави, запалюючи все нові й нові лави борців до безкомпромісової боротьби за волю України, доказуючи, що:

Україні вічно бути!

Про Україну всім почути!

Що ми збудуєм на руїні

Нові твердині і святині!

Цей заповіт Крутів здійснять гідні нащадки Крутян!

Українська молодь може з гордістю і шанобливістю дивитися наприклад своїх попередників з 1918 року, не потребуючи шукати прикладів у старовинній чи середньовічній історії інших народів. Вона має безприкладний дороговказ з першого спротиву московсько-більшовицьким загарбникам, до сьогодні стоячи у провіді активного

спротиву й боротьби з найжорстокішим агресором у світі: більшовицькою Москвою.

І молодь, гідна крутянських лицарів абсурду, переможе. А святі могили, без написів, імен і хрестів, світитимуть, як зорі, Україні й її молоді".

"Промінь". Джерзі Ситі, 21 січня 1958, ч. 1 (28).